

ELEKTRONİK GÖZALTI DÜNYASI:

e-Göz@ltı*

Banu Salman-Kahraman Yapıcı

Son dönemde çokça tartışılır olan telefon ve ortam dinlemenin teknik, hukuki, sosyal ve ekonomik olmak üzere birkaç boyutu bulunmaktadır. Teknolojinin gelişimine paralel olarak iletişim ve bilgiye erişim hem hızlanmakta, hem kolaylaşmakta ve giderek maliyetleri de azalmaktadır. Ne yazık ki bu gelişmeler, toplumun her kesimi için eşit bir şekilde iletişim ve bilgiye erişim olanağı sağlamadığı gibi bilgi kirliliğinden iletişim özgürlüğünün yok edilmesine uzanan bir yığın tartışma içerisinde yeni teknolojilerin sorgulanmasını beraberinde getirmiştir.

Tarihsel olarak bakıldığında, jurnalcılık, muhbirlik, sansür gibi pek çok kavramla ele alınan konuların bugün telekulak, kocakulak, otosansür gibi ifadelerle kamuoyunda yaygın şekilde yer tuttuğu, neredeyse toplumsal paranoyanın yaşandığı bir dönemdeyiz.

Kapitalist sistemin temelini oluşturan karın dönüş sürecini kısaltma arayışları teknolojinin de hızla metalaşarak, yaygınlaşmasını sağlamaktadır. Ancak bu yaygınlaşma pek çok yararlı birlikte sorunu da beraberinde getirmektedir. Teknolojinin hangi amaçla kullanıldığı ise can alıcı noktayı oluşturmaktadır. Örneğin İnternet insanların bilgiye erişimlerini oldukça kolaylaştırıcı bir araç olmuşken, kelime bazlı arama motorları günümüzde bilgiye erişimin temel kaynaklarından biri konumuna gelmişken; diğer yandan bu bilgilerin

güvenilirliği, doğruluğu giderek daha fazla sorgulanmaktadır.

Bugün cep telefonları, İnternet üzerinden elektronik posta haberleşmesi, anlık ileti gönderimini sağlayan servisler, sanal iletişim grupları gibi çeşitli sosyalleşme ağları, insanların kişisel ve toplumsal iletişiminde temel araçlar haline gelmişlerdir. Bu iletişim araçlarının gün geçtikçe artan kullanımı; insanların teknolojinin gelişimine paralel olarak iş ve ev yaşamlarında görülen değişikliklerin toplumsal iletişim ortamına bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Elbette bu gelişmelerin insanların iletişim olanaklarını kolaylaştırdığı söylenebilir. İnsanların toplumsallaşma süreci açısından ayrıca sorgulanabilir olan bu araçların yarattığı olanakların yanında önemli ölçüde kısıtlayıcı etkileri bulunmaktadır. Kişilerin telefon konuşmalarında, anlık ileti ve e-posta yazışmalarında kendilerine otosansür uyguladıkları, bazı konularda konuşmaktan ve yazmaktan çekindikleri, dolayısıyla iletişim ortamı içerisinde iletişimsizlik denilebilecek bir sürecin yaşandığı görülmektedir.

Yargı kararıyla ülkedeki tüm insanların telefon görüşmelerinin izlenmesine izin verildiğinin ortaya çıkması kamuoyunda geniş tepki uyandırırken, kaygıları da artırmıştır. Son olarak dönemin Adalet Bakanı Mehmet Ali Şahin, 21 Nisan 2009 tarihinde bir milletvekilinin soru önergesi üzerine, resmi

olarak suç unsuruna rastlanmadığı için dinleme kayıtları imha edilen kişi sayısının son 3 yılda 12 bin 858 olduğunu açıklamıştır. Ceza Muhakemeleri Yasası'na dayanarak iletişim tespiti, sinyal bilgileri değerlendirme, görüşmeleri dinleyip kaydetme uygulaması yapılmış olup, kovuşturmaya gerek olmadığı için kayıtları imha edilen kişi sayısında 2007 yılında bir önceki yıla göre yüzde 83, 2008 yılında ise yine 2006 yılına göre yaklaşık yüzde 93'lük bir artış olduğu görülmektedir. Açıklanan verilere göre 2006 yılında 2 bin 699, 2007 yılında 4 bin 947, 2008 yılında ise 5 bin 212 kişi gereksiz yere dinlenmiş bulunmaktadır. Ceza Muhakemeleri Yasası'na göre kayıtların yok edilmesi durumunda en geç 15 gün içinde yapılan işlemin nedeni,

* Elektrik Mühendisleri Odası tarafından hazırlanan "İletişim Özgürlüğüne Müdahale Raporu (2009)/Elektronik Gözetim Dünyası: e-Göz@ltı" raporuna elektronik ortamda www.emo.org.tr adresinden ulaşabilirsiniz.

kapsamı, süresi ve sonucu hakkında yazılı olarak bilgi verilmesi gerekmektedir birlikte kaç kişiye bu tür bilgilendirme yapıldığı bilinmemektedir. İller bazında 3 yıllık kayıtları imha edilen dinlemeler incelendiğinde en fazla sayıda kişi dinlemesinin nüfusun da yoğunluklu olduğu İstanbul'da gerçekleştiği görülmektedir. İstanbul'da dinleme kayıtları imha edilen kişi sayısı 1912 iken, Diyarbakır'da bu sayının 1718 ile oldukça yüksek olduğu saptanmıştır. Adana 1205 imha edilmiş dinleme sayısı ile üçüncü sırada yer alırken, Van 1096 ile dördüncü sırada, Mersin ise 978 ile beşinci sırada bulunmaktadır. Gaziantep 449 ve Kilis 398, Bursa 312, İzmir 284 ile dinleme kayıtları imha edilmiş kişi sayısının yüksekliği açısından sıralamada ilk 15'a giren yerler olmuştur. Nüfusa göre imha edilmiş dinlemelerin yüksek olduğu yerler olarak da Sinop 362, Söke 337 ve Malatya 330 ile dikkat çekmektedir. Ankara'da kayıtları imha edilen 35 kişi dinlenmişken, küçük bir il olmakla birlikte Hakkari'de bu sayının 221 olduğu görülmektedir.

Yalnızca kayıtları imha edilen dinlemeler bildirilirken, bütün dinlemelerin

sayısı açıklanmamıştır. Sözlü olarak yapılan açıklamalar, nüfusun binde 1'i düzeyinde yıllık dinleme ve kayıt yapıldığı yönündedir.

Dünya'da ve ülkemizde teröre karşı önlem ve güvenlik gerekçesiyle iletişim özgürlüğü başta olmak üzere çeşitli haklar ve özgürlükler kapsamında ciddi sınırlamalara başvurulduğu bir dönem yaşanmaktadır. Bu sınırlandırmalar kapitalist sistem içerisinde kar artırma yöntemleriyle birleştiğinde daha da genişlemektedir. Örneğin sokakları gözetleyen kamera sistemleri kurulmaktadır. Son olarak 1 Mayıs öncesinde DİSK Genel Merkez binasını gözetlemek üzere İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nce mobil elektronik sistem entegrasyonu (mobese) kamerası yerleştirilmesi kamuoyunda tepki çeken uygulamalardan biri olmuştur. Okullar, toplu taşıma alanları, büyük alışveriş merkezleri başta olmak üzere pek çok kamusal mekan devasa gözetim sistemi içerisinde yer almaktadır. Alışveriş ve bankacılık işlemleri gibi günlük yaşama ilişkin faaliyetler sırasında elde edilen kişiye özel bilgiler, bu kişilerin isteği ya da bilgisi olup olmadığına bakılmaksızın yine ticari amaçlı olarak

kullanıma açılmaktadır. Büyük alışveriş marketlerinin dağıttıkları kartlar, kredi kartlarıyla yapılan harcamalar üzerinden şirketler pazar araştırması ve yönlendirmesi yapabilmektedirler. İnternet'te hizmet veren arama motorları başta olmak üzere bazı siteler kişinin elektronik ortamdaki gezintilerini kaydedip analiz ederek, o kişilerin ilgi alanlarına uygun yönlendirmelerde bulunabilmektedirler. Böylece modern dünyanın insanları tüketim alışkanlıklarından, hobilerine, okudukları kitaplara, gittikleri yerlere, katıldıkları etkinlik ya da grupların takibine kadar uzanan geniş bir izleme ağı içerisinde bulunmaktadırlar. İzleme dünyası küçük yaş gruplarına kadar yayılmakta, kreşlerdeki kamera sistemlerinden çocukların okuduğu kitapların kayıtlara geçirilmesine varıncaya dek uzanmaktadır. Artık kapitalist sistem içerisinde "fişlemenin" adı "performans ölçümü" olmuştur.

Türkiye'de 2008 yılsonu itibarıyla 17 milyon 502 bin 205 sabit telefon aboneliği, 65 milyon 824 bin 110 cep telefonu aboneliği, 6 milyonu aşkın geniş bant İnternet aboneliği bulunmakta olup, 113 milyon kayıtlı cep telefonu vardır.

İnsanların teknolojik yeniliklerden yararlanabilmeleri için maddi anlamda eşit erişim olanaklarına sahip olmaları yanında teknolojinin getirdiği yenilikler, olanakları ve sınırları konusunda bilgi sahibi olmaları gerekmektedir. Bunun için teknoloji okuryazarlığı büyük önem taşımaktadır. Teknoloji gelişiminde geri kalmış bir ülke olarak teknolojik ürün pazarının ülkemizdeki gelişmişliği dikkate alındığında teknoloji okuryazarlığı konusunda ciddi adımlar atılması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bunun için başta okullar olmak üzere eğitim müfredatında yenilenmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Okullar dışında halka yönelik olarak da teknoloji okuryazarlığını sağlayacak çözümler üretilmesi gerekmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin tamamen pazar inisiyatifine bırakılmış olması tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de kamunun bu alanda politika izlemesini engellemiştir.

Teknoloji okuryazarlığıyla birlikte teknoloji kullanımı etiğinin geliştirilmesi ise ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Nükleer teknolojinin insanların yaşamlarını tehdit eden de-ğil, tıp vb. alanlarda insanlığın yararına hizmet edecek şekilde kullanılmasını savunmak gibi teknolojinin gelişimi-ne yönelik olarak da etik değerlerin oluşturulması önemli görünmektedir. Aldous Huxley'in Cesur Yeni Dünya-sı'na mı, George Orwell'in 1984'üne mi gidiyoruz tartışması içerisinde insanlı-ğın değerlerinin korunabildiği özgür bir dünya yaratabilmek için teknoloji etiği önemli bir kavram olarak karşımızda durmaktadır.

Dinleme ve İzleme Yöntemleri

Dinleme ve izleme olaylarını günümüz-deki teknolojik gelişmeleri de dikkate alarak 3'e ayırabiliriz:

- 1- Trafik takibi. (Kim, kiminle, ne zaman iletişim kuruyor?)
- 2- Konum belirleme. (Kim nere-de bulunuyor, kiminle beraber bulunuyor?/Yer tespiti)
- 3- İçerik takibi. (Kim kime ne diyor?)

Nihai amaç açısından 3'e ayırdığımız dinleme ve izleme uygulamalarını, hangi araçla yapıldığına yönelik olarak ayrıca sınıflandırmak konunun teknik, hukuki ve sosyal boyutlarının anlaşılabilmesi için faydalı olacaktır.

1- Trafik İzleme

İzleme kapsamında değerlendirilen bu uygulama temel olarak, sabit telefonla yapılan görüşmelerde, cep telefonlarıyla yapılan görüşmelerde, İnternet üzerinden yapılan elektronik haberleşmelerde (e-posta, anlık ileti, İnternet sitelerine yapılan ziyaretler) kimin, kiminle, ne zaman ve ne kadar süre iletişim kurduğunun saptanması şeklinde özetlenebilir. Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı'nın (İDB) talebi üzerine Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi, 25 Nisan 2007 tarih ve 2007/2084 karar sayısı ile

Türkiye'deki tüm telefon, cep telefo-nu, internet vb. haberleşme araçlarının izlenmesi için yetki verdiğinin ortaya çıkması kamuoyunda büyük tepkiye neden olmuştur. Mahkeme kararına göre Telekomünikasyon İletişim Baş-kanlığı (TİB) 3 aylık dönem için izleme kayıtlarını anlık olarak Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı'na iletmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü İstihbarat Daire Başkanlığı'nın 3 ayda bir aldığı yeni kararlar ile izleme faaliyetlerini sürdürdüğü bilinmektedir. Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi'nin de benzer bir talep için MİT'e yetki verdiği ve 3'er aylık dönemlerde yeni kararlar ile MİT'in izleme faaliyetlerini sürdürdü-ğü ortaya çıkmıştır. Ancak Jandarma Genel Komutanlığı'nın 15 Kasım 2007 tarihinde Ankara 11. Ağır Ceza Mahkemesi'nden aldığı aynı kapsamlı izleme yetkisi ise TİB'in itirazı ve Adalet Bakanlığı'nın başvurusu üzerine Yar-gıtay 9. Ceza Dairesi tarafından iptal edilmiştir.

Trafik takibi kullanılan araçlara göre farklı yöntem ve uygulamalar içer-mektedir.

a-Cep telefonları: Cep telefonu işlet-mecileri; kimin, kimi, ne zaman aradığı ya da kısa mesaj gönderdiği ve kimin-le ne kadar süre konuşma yapıldığına ilişkin bilgiye sahip durumda olup, bu kayıtları istenildiği zaman Telekomü-nikasyon İletişim Başkanlığı'na (TİB) iletmektedirler. Bu kayıtların geriye dönük olarak en az 9 ay süreyle tutul-duğu bilinmektedir. Dinleme ve izleme amaçlı olmasa bile cep telefonu işlet-mecileri faturalandırma yapabilmek ve fatura ayrıntısını kullanıcıya da iletmek üzere bu tür kayıtları zaten tutmakta-dırlar. CD-R listeleri denilen bu kayıtlar üzerinden geriye dönük trafik takibi yapılabilmektedir. Bu uygulama, bir telefon numarasına sahip kullanıcıyı rahatsız eden aramaların tespiti gibi hukuki anlamda ve insanların iletişim özgürlüğünün korunması açısından gerekli görülmektedir. Bunun yanında cep telefonları ile trafik takibi, bazı şir-

ketlerin çalıştırdıkları personele yönelik olarak daha kapsamlı yaptıkları dinle-me ve izleme sistemleri içerisinde yer alan bir uygulamadır. Cep telefonları içindeki yazılımlarla gelen ve giden aramaların tespiti yapılabilmektedir. Ayrıca dinleme ve izleme olanağı sağlayan her türlü teknik, cep telefon-ları ile yapılan görüşme ve yazışmala-ra ilişkin olarak trafik takibi olanağı da sağlamaktadır.

Trafik takip bilgilerinin, cep telefonu işletmelerinde yetkili bulunmayan per-sonel tarafından edinimi ve 3. kişilere aktarımı, aynı şekilde TİB bünyesinde yetkisiz kişilere ve 3. kişilere bu bilgi-lerin aktarımı yasadışı takip anlamına gelmektedir. TİB'in yasal talep doğru-lusunda Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) için topladığı trafik kayıt bilgilerinin bu kurumların dışında kişi ve kurumlara aktarımı da yasadışı takip kapsamındadır.

b-Sabit telefon (Ev ve iş telefon-ları): Cep telefonlarında olduğu gibi sabit telefonla yapılan görüşmelerde de kimin, kimi, ne zaman aradığı, ne kadar süre konuştuğu gibi bilgiler tutulmakta ve istenildiğinde Teleko-münikasyon İletişim Başkanlığı'na iletilmektedir. Personel sayısı fazla olan büyük şirketler, çalışanların kim-leri aradığını takip amacıyla da bu tür trafik kayıtlarını tutan yazılımları dahili hatların bağlı olduğu şirket santralına yükleyebilmektedirler.

Türkiye'de tek sabit telefon şebeke alt-yapısına sahip olan Türk Telekom'un yarısı hissesinden fazlasının özelleştiril-mesiyle birlikte cep telefonu ve uzak mesafe telefon işletmecilerinin de kul-landığı telekomünikasyon altyapısı ka-mudan özel sektöre bırakılmıştır. Sabit telefonlar üzerinden trafik takibi, eğer telefonda hafıza kartı varsa casus yazı-lımlar yüklenerek de 3. kişi ya da kişiler tarafından da yapılabilmektedir.

c-Bilgisayar üzerinden iletişim taki-bi: Pek çok teknik yöntem kullanılarak kişisel bilgisayarlar üzerinde yapılan

İnternet gezintileri, e-posta trafiği, anlık ileti trafiği tespiti yapılabilmektedir. Bir kişinin İnternet üzerinden hangi siteyi, ne kadar süre ile ziyaret ettiği, kime e-posta gönderdiği, kimden e-posta aldığı, kiminle anlık ileti yoluyla temas kurduğunu tespit etmek üzere çeşitli yöntemlerle bilgisayarlara casus yazılımlar yüklenebilmekte ya da casus klavye, casus hafıza kartı, casus kablo gibi araçlar kullanılabilmektedir. Bu uygulama işyerlerinde de personelin bilgisi dahilinde ya da dışında olarak şirket içinde kullanılan bilgisayarlarla bağlantılı ana bilgisayar işlevi gören sunucular aracılığıyla da yapılmaktadır. Yasal izleme talebi durumunda TİB, İnternet servis sağlayıcı şirketler aracılığıyla bilgisayar üzerinden gerçekleştirilen iletişim trafiğini İnternete çıkışı sağlayan IP (İnternet Protokol numarası) adresi üzerinden takip etmektedir.

d- Posta denetimi: Sanal ortamda değil, matbu ve el yazması şeklinde yapılan yazışmaların posta, kurye, kargo gibi gönderimlerinde; kimin, kiminle iletişim kurduğunu tespiti uzun zamandır yasal ya da yasadışı olarak yapılabilmektedir.

2- Konum Belirleme

İzleme kapsamında kimin, ne zaman, nerede bulunduğunun tespiti için ayrıca başvurulan yöntemler bulunmaktadır. Tarihsel olarak hafiyecilik, dedektiflik gibi yöntemlerle yapılan kimin nerede bulunduğuna ilişkin tespit, günümüzde elektronik cihazlara kaymıştır. Küresel konum belirleme (GPS) aletleri, baz istasyonları, İnternet'e çıkışı sağlayan numara (İnternet Protokolü-IP), uydu ve uçaklar konum belirleme amacıyla kullanılmaktadır.

a-Küresel konum belirleme (GPS): Yer tespiti konusunda temel bir yöntem olarak görülmektedir. Düzenli olarak bilgi yollayan uydulardan oluşmuş bir ağdan radyo sinyalleri aracılığıyla bilgi alınarak yer tespiti yapılmaktadır. Askeri amaçlı ortaya çıkan bu teknoloji, 1980'lerden sonra sivil ve ticari olarak

kullanılmaya başlanmıştır. Bu cihazlar, kişinin bilgisi olmadan arabasına, cep telefonuna yerleştirilebildiği gibi bilgisi dahilinde de kullanılabilmektedir. Trafik belirleme yöntemlerinde olduğu gibi GPS aletlerini şirketler çalıştırdıkları personeli takip amacıyla da kullanılmaktadırlar. Özellikle kurye, nakliye işi yapan firmaların bu tür aletleri kullandığı bilinmektedir. Bu konum belirleme cihazları bazı cep telefonlarında, saat gibi taşınabilir elektronik cihazlarda da bulunabilmektedir. Alzheimer hastaları, çocukların takibi gibi meşru amaçlarla kullanılabilen bu cihazların yasa dışı kullanımı da söz konusudur.

b-İnternet üzerinden yer tespiti: Bir İnternet kullanıcısının İnternet ortamında yaptığı faaliyetler üzerinden nerede bulunduğu tespit edilebilmektedir. Örneğin e-posta ya da anlık ileti gönderimi yapan bir kişinin İnternet'e çıkışını sağlayan numara (İnternet Protokol-IP) tespit edilerek kişinin bulunduğu il belirlenebilmektedir. IP adresleri İnternet servis sağlayıcıları tarafından kullanıcılara tahsis edilmektedir. İnternet servis sağlayıcısı şirketler hangi IP adresini hangi müşterilerinin kullandığı bilgisine sahip durumda bulunmaktadır. TİB'in hakim kararıyla IP adreslerini izlemesi ve kullanıcılarına yönelik yer tespiti yapma yetkisi vardır.

c-Telefon görüşmeleri üzerinden konum belirleme: Sabit telefonla yapılan aramalarda artık kimin aradığını gösteren elektronik aletler, telefonlar yaygınlaşmıştır. Gizli numaralar dışında kişilerin rahatlıkla kendilerini arayanların nerede olduğunu belirleme olanakları varken, gizli telefon numaraları için de yer tespiti yapılabilmektedir.

Cep telefonu kullanımında ise kişinin konumunu belirlemek üzere hangi baz istasyonundan trafiğin gerçekleştiği bilgisiyle yer tespiti yapılmaktadır. Eğer çok sayıda baz istasyonunun bulunduğu şehir merkezi gibi bir bölgeden arama yapılmışsa mahalle, semt, cadde, sokak, hatta bina gibi daha ayrıntılı bir yer tespiti de mümkün olmaktadır. Cep telefonu işletmecileri, ticari hiz-

met kapsamında bazı şirketlere araç takip sistemleri (fleet management-filo yönetimi) aracılığıyla görüşme ve konum takibi olanağı sağlamaktadırlar. Bunların dışında cep telefonu işletmecileri yasal bir talep olması durumunda konuşmanın yapıldığı yere ilişkin kayıt (lokasyon kaydı) tutmakta ve TİB'e bildirmektedirler.

d-İstihbarat uyduları ve uçakları: Özellikle askeri amaçlı olarak gökyüzünde yörüngeye yerleştirilmiş uydular aracılığıyla yeryüzündeki kişi ve tesislere ilişkin ayrıntılı görsel malzemeler ve çeşitli bilgiler edinilebilmektedir. İnsansız, küçük boyutlu, radara yakalanmayan uçaklarla da aynı uygulama gerçekleştirilmekte olup; bu uygulama daha çok gelişmiş ülkeler tarafından kullanılmaktadır. Uydu ve uçaklar aracılığıyla yapılan yer tespiti, arama-kurtarma gibi afet durumlarına ilişkin çalışmalarda da gündeme gelmektedir. Bu uygulamanın turizm, tanıtma vb. alanlarda ticari amaçlı olarak Google Earth, Virtual Earth gibi kapsamlı ve anlık bilgi iletmeyen biçimleri de bulunmaktadır.

3- İçerik Takibi

Yazılı, sözlü ve elektronik ortamda gerçekleştirilen iletişim kapsamında içeriksel takip yapılmasına yönelik olarak değişik uygulamalar bulunmaktadır. Bu tür içerik takipleri yasal talepler dışında günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi, İnternet'ten içerik takibi yapabilecek cihazlara erişim kolaylığı, düzenleme ve denetim yetersizliği nedeniyle kişilerin rahatlıkla gerçekleştirebileceği uygulamalara dönüşmüşlerdir. Teknolojik aletlerin gelişmişliğine paralel olarak içerik takibi teknolojileri de giderek karmaşıklaşmış, uzman olmayan kişilerin fark etmesinin mümkün olmayacağı bir noktaya ulaşmıştır. Fark edilmesi giderek zorlaşırken, uygulaması da ters orantılı olarak giderek kolaylaşmakta ve ucuzlamaktadır. Bu durum gelişen teknolojiye yararlanmak isteyenlerin eğitimi, yani teknoloji okuryazarlığının

geliştirilmesi ihtiyacı ve hukuki önlemler yanında kullanıcı etiğini geliştirecek kültürel bir dönüşüm gerekliliğine işaret etmektedir.

Yasadışı dinlemeler santraldan, panodan, apartman girişinden, anten ve uydu aracılığıyla havadan yapılabilirdiği gibi lazer dinleme, casus yazılımlar, monitör dinleme, kablo dinleme, vakumlama, casus klavye gibi araç ve yöntemlerle de gerçekleştirilmektedir.

a- Yazılı iletişimde içerik takibi: Eski yöntem olarak yazılı iletişime yönelik içerik takibi halen yapılmaktadır. Matbu yazışmaların, el yazısı ile hazırlanmış mektup gibi metinlerin elde edilerek okunmasıdır. Halen bu uygulama örneğin cezaevlerinde ve askeriyede yapılmaktadır. Yasal bir talep olması durumunda da posta ile yapılan gönderimlerde uygulanan bir yöntemdir.

b-Sözlü iletişimde içerik takibi: Telefon konuşmalarının dinlenmesi ve ortam dinlemesi şeklinde gerçekleştirilmekte olup bunlara yönelik olarak çok çeşitli teknolojik yöntemlere başvurulmaktadır.

Yasal İçerik Takibi

Yasal olarak bakıldığında hakim kararı doğrultusunda TİB devreye girerek, cep telefonu ve sabit telefon işletmecilerinin altyapıları üzerinden telefon görüşmelerini kaydetmekte ve bu telefon şebekeleri ile TİB arasındaki arayüz üzerinden doğrudan aktarım gerçekleşmektedir. İstihbari amaçlı dinlemeler görüşmenin yapıldığı sırada doğrudan MİT'e aktarılırken, adli dinlemeler Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı'na aktarılacak üzere kaydedilmektedir. Bu kurumlar TİB'den kayıtları aradaki sistem üzerinden paketlenmiş şekilde alırken, TİB'in mahkemenin verdiği tedbir süresinin bitiminden itibaren 10 gün içinde bu kayıtları yok etmesi gerekmektedir.

TİB'in kuruluşuyla birlikte 23 Temmuz 2006 tarihinden itibaren MİT, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel

Komutanlığı tarafından yapılmış ve kayıtları bulunan sesler TİB'e aktarılmış ve dinlemeler temel olarak TİB aracılığıyla yapılmaya başlanmıştır. Hakim kararıyla yapılan bu dinlemelerde yasal dinleme kategorilerine aykırı bir karar olduğu düşünülüyorsa itiraz etmesi için TİB'e yetki verilmiştir. Ancak itiraz edilirken, dinleme işlemine de başlanmaktadır. İtirazın kabul edilmesi durumunda kayıtların yok edildiği, itirazın reddedilmesi durumunda ise kayıtların ilgili birime iletiliği belirtilmektedir. TİB, yaklaşık 2 yıllık süreç içinde 4 bin itirazda bulunduğunu ve yüzde 90 itirazın kabulü yönünde sonuç alındığını bildirmiştir.

TİB ve telefon şirketleri kelime bazlı tarama yaparak görüşme kaydı tutmadıklarını ya da kaydedilen görüşmelerin içeriği üzerinde herhangi bir işlem yapmadıklarını belirtmektedirler. Ancak bu kaydedilen görüşmelerin başka kişiler tarafından yasadışı olarak edinilemeyeceği anlamına gelmemektedir.

Denetim Sorunu

Teknik olarak cep telefon işletmecileri, sabit telefon işletmecileri ve TİB bünyesinde dinleme yapabilir. TİB'in bu tür yasadışı dinlemeleri takip etme olanağı bulunmamaktadır. Bu anlamda

yasa dışı dinlemelere karşı bir denetim söz konusu değildir. Teknik olarak buna uygun altyapı da bulunmamaktadır. TİB'in ve telefon işletmecilerinin yalnızca kendi personeline yönelik bir denetimi söz konusu olabilmektedir. Bu denetim de dinlenmesi istenen numaranın hukuki olarak kayıt altına alınması zorunluluğu ve buradan gelen numaraya yönelik dinleme kaydı yapan kişilere yönelik denetimle sınırlı kalmaktadır. Bunun dışında telefon işletmecilerinin personele yönelik şifre, giriş yasağı, dinlemeye olanak veren komut kümelerinin kapatılması gibi denetimleri bulunmaktadır. Cep telefonu şirketleri dinleme konusunda tek çıkışı TİB'e verdiklerini, bunun dışında yapılan dinlemeleri teknik olarak fark edemediklerini belirtmektedirler.

Dinlemelere yönelik genel bir denetim ve incelemeden söz edilemezken, kişilerin şikayeti durumunda dinleme yapılıp yapılmadığına yönelik araştırma yapılabilmekte, bu da kesin dinleme yapıldığını göstermediği gibi yalnızca bir olasılık sunabilmektedir. Çünkü dinleme yapan kişi, iki kişinin konuşmasına 3. bir görüşme hattı olarak giriyor görüntüsü vermektedir. Bu nedenle TİB ya da telefon işletmecilerinin ancak bu tür görüşmelerinin

yapıldığını belgellemeleri söz konusu olabilmektedir. Ancak bu belgeleme tarafların bilgisi dahilinde konferans yöntemiyle 3 kişilik bir görüşme yapıldığı olasılığını da içermektedir.

Dinlemenin Boyutları

Türkiye’de son zamanlardaki tartışmalarla paranoya düzeyine yükselen 70 milyon kişinin aynı anda dinlenmesi ise mevcut teknik altyapı ile mümkün değildir. Tüm görüşmelerin trafik takibinin yapılmasına uygun altyapı bulunmasına karşın, tüm görüşmelerin içerik takibinin yapılmasına uygun bir altyapı yoktur. TİB’in verdiği bilgiye göre yasal olarak yapılan dinlemeler nüfusun binde 1’i düzeyindedir. Özellikle dakika bazında aynı anda yapılan binleri aşan görüşmenin içeriğinin anlık olarak kaydedilip dinlenmesi mümkün değildir. Bu durum, seçilen kişilerin görüşmelerinin dinlenemeyeceği anlamına da kesinlikle gelmemektedir. Üstelik telefon görüşmeleri için yurtdışından dinleme olanağı da teknik olarak mümkün görünmektedir. Özellikle sabit telefonda yurtdışından ithal edilen santrallara ithalatçı firmaların bağlanıp yönlendirme yapabilme olanağı bulunmaktadır. Cep telefonu işletmecileri santrallarına yurtdışından ithalatçı firmaların giriş olanağının bulunmadığını ifade ederlerken, ancak

cep telefonu işletmecilerinin sabit telefon hatları ve uydu aracılığıyla görüşmeler yaptırdıkları dikkate alındığında bu aşamada dinlenmelerinin mümkün olduğu ortaya çıkmaktadır.

Cep telefonlarıyla birlikte daha çok tartışma konusu olan dinleme uygulamaları, sabit telefonlarda da daha bilindik yöntemlerle gerçekleştirilmektedir. Sabit telefonlar teknik olarak, santraldan, panodan, apartman girişinden yapılan bağlantılarla dinlenebilirler. Santral ve panodan girişlere karşı güvenlik önlemlerini telefon işletmecisi alırken, apartman girişleri görece daha zayıf noktaları oluşturmaktadırlar. Santraldan sokak başlarında görebileceğiniz telefon panolarına kadar olan bakır kablolar üzerinde herhangi bir müdahale olduğunda algılamaya yönelik olarak gaz basıncıyla kontrol sistemi bulunmaktadır. Bu sistem altyapı çalışmaları sırasında arıza gören yeri tespit etmek için de kullanılmaktadır. Telefon ahizesi veya kablосуna dinleme aparatı yerleştirilmesi de sabit telefonları dinlemek amacıyla uygulanan yöntemlerden biridir. Bu yöntem ortam dinleme için de kullanılabilir. Ayrıca yeni gelişen teknoloji ile birlikte hafıza kartı olan sabit telefonlara da dinleme amaçlı casus yazılımlar yüklenebilmektedir.

Casus Yazılımlar

Telefon görüşmelerine yönelik yasa dışı dinlemeler kapsamında en çok gündemde bulunan casus yazılım uygulamasıdır. Dinlemeye olanak sağlayan casus yazılımlar, birkaç yolla telefon kullanıcılarına ulaşmaktadır. En basit yöntem casus yazılımı içeren bir cep telefonunu kullanıcıya vermek ya da armağan etmektir. İkincisi cep telefonuna tamirat sırasında ya da kullanıcının haberi olmadan casus yazılımın yüklenmesidir. Üçüncü yöntem ise kullanıcıya casus yazılım içeren bir dosya gönderimidir. Gönderilen müzik, resim gibi bir dosyayı kullanıcı kabul edip telefonuna indirirken, casus yazılım da görünmeden telefonda kurulumunu gerçekleştirmektedir. Casus yazılımlar öyle gelişmiş bir düzeye ulaşmıştır ki, kullanıcının telefonunda herhangi bir ışık, titreşim, menüde değişiklik, görüşme sırasında cızırtı gibi belirti göstermeksizin çalışabilmektedir. Java tabanlı uygulamalarla casus yazılım geliştiriminin çok daha kolay olduğu bilinmektedir.

Casus yazılımlar çok gelişkin özelliklere sahip olup, her türlü izleme, kayıt işini yapabilmektedir. Casus yazılımlar aracılığıyla, cep telefonundan yapılan görüşmeler aynı anda aktarılabilirdiği gibi kaydedilip paket halinde gönderimi de olanaklıdır. Kimin kiminle, ne zaman, ne konuştuğu; ne zaman hangi yazılı kısa ileti alımı ve gönderimi yapıldığı, cep telefonuna indirilen dosyalar, cep telefonundan yapılan İnternet erişimleri, bu çerçevede her türlü elektronik iletişim (e-posta, anlık ileti) içeriksel olarak takip edilebilmektedir. Hatta casus yazılımlar aracılığıyla sim kart değişiklikleri rapor edilmekte, cep telefonunun bulunduğu ortamdaki konuşmalar da dinlenmekte, kayıt altına alınabilmektedir. Casus yazılımlar işlevini yerine getirmesinin ardından kendini sistemden silmek üzere de programlanabilmektedirler.

Casus yazılımlar, ancak cihaz üzerinde ayrıntılı inceleme ile ortaya çıkarılabilirler. Bu incelemeler sonucunda casus yazılımın göndericisi konusunda fikre

ulaşmak mümkün olmayabilir. Casus yazılımlar barındıran cep telefonları 200 YTL gibi oldukça düşük fiyatlara satışa sunulmaktadır. İnternet üzerinden alışveriş olanağıyla da kolaylıkla edinilebilmektedir.

Havadan Dinleme

Cep telefonu görüşmelerinin dinlenmesine yönelik olarak anten aracılığıyla havadan dinlemeler yapılabilmektedir. Belli bir mesafe içerisinde yapılan cep telefonu görüşmelerini havadaki GSM elektromanyetik dalgaları bir kodlama programıyla deşifre ederek kaydetmektedirler. Antenlerin ciddi bir mesafede etkin olabildikleri ifade edilirken, bu cihazlarla bölge içindeki çok sayıdaki cep telefonu görüşmesi kaydı tutulabildiği gibi görüşmelere ilişkin olarak kelime bazlı kayıt tutulması olanağı da bulunmaktadır. Yani içinde belirli kelimeler geçen görüşmeler seçilerek bunun kaydı gerçekleştirilebilmektedir.

Cep telefonu görüşmelerinde kablo altyapısının bulunmaması durumunda baz istasyonları uydu bağlantısıyla ses aktarımını gerçekleştiriyor. Bu durumlarda uydu üzerinden de görüşmelerin dinlenme olanağı bulunmaktadır.

Ortam Dinleme

Böcek; cep telefonlarına yüklenen casus yazılımlar; lazer dinleme; vakumlama; mikrofonu olan bilgisayarlara yüklenen yazılımlar; casus kulaklık; sabit telefon, çiçeklik, saat gibi aletlere takılabilen aparatlar ile o ortamda yapılan konuşmalar dinlenip, kayıt edilebilmektedir. Minik boyutlarda görüntü alıcı ve aktarıcı kamera sistemleriyle de dinlemenin yanında görüntü kayıtları da yapılabilmektedir. Ortam dinleme amacıyla böcek gibi aparatların kullanımı oldukça bilindik bir yöntem olmakla birlikte cep telefonlarına yüklenen yazılımlar giderek gelişmiştir. Cep telefonlarının kapalı olması durumunda bile çalışan ve ortamdaki konuşmaları aktaran sistemler geliştirilmiştir. Ortamda bilgisayar bulunması durumunda da yapılan konuşmaların dinlenme ve

kaydedilme olanağı vardır. Bilgisayarlara yerleştirilecek aparatların yanı sıra bilgisayarlara yüklenen casus yazılımlarla da ortam dinlemesi yapılabilmektedir.

Vakumlama yönteminde çanağa benzer bir alet söz konusudur. Çanağın dinlenmek istenen yöne çevrilmesiyle çanakdaki mikrofonda toplanan ses dalgaları kaydedilmektedir. Açık alandaki konuşmaların dinlenmesi için kullanılabilecek bir sistemdir.

Lazer dinleme yöntemi ise çanağa benzer bir aletin yanında lazer tabancasının doğrultulduğu yerdeki sesin yaydığı titreşimlerin algılanması esasına dayanmaktadır. Bu yöntemde lazer ışığı içerdeki konuşmaların yaydığı ses dalgalarının pencere ve camdaki titreşimlerini algılayarak dinlemeyi yapana göndermektedir. Cihaz da lazerle dönen ışını ses dalgalarına dönüştürerek deşifreyi gerçekleştirmektedir. Uzak mesafeden kapalı bir alandaki konuşmayı dinlemek için uygun bir sistemdir.

Bu uygulamalar yasal bir talep doğrultusunda yapılabildiği gibi yasadışı dinlemelerde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Cihazların alım-satımına yönelik olarak herhangi bir yasadışı bulunmamakta, İnternet üzerinden rahatlıkla edinilmesi mümkündür. Telefon ve elektronik ortama yönelik iletişimde gerçekleştirilen yasal dinleme ve kayıtlardan farklı olarak ortam dinleme de TİB devre dışıdır. Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve MİT kendi olanaklarıyla ortam dinleme faaliyetlerini sürdürmektedir.

c- Elektronik iletişimde içerik takibi:

Elektronik ortamda gerçekleştirilen yazılı, sözlü ve görüntülü her türlü iletişim biçimine yönelik olarak içerik takibi yapılabilmektedir. Bilgisayar üzerinden elektronik ortamda gerçekleştirilen iletişimin içeriksel olarak takibi, casus yazılımlar, casus klavye, bilgisayarın kasasına, kablosuna takılabilecek kayıt aletleri ile yapılabilmektedir. Bunların yanında anten aracılığıyla

bilgisayar ya da klavyede herhangi bir aparat olmadan uzaktan yapılan işlemleri algılayıp kaydeden sistemler geliştirilmiştir.

Bilgisayarda takip ve ele geçirmeye yönelik 49 farklı grupta kötücül yazılım olduğu belirtilmektedir. İnternet'ten çoğu ücretsiz edinilebilen 500'den fazla casus yazılım olduğu bilinmektedir. Casus yazılımların, kullanıcıya ait önemli bilgilerin ve kullanıcının yaptığı işlemlerin, kullanıcının haberi ve isteği olmadan alınıp üçüncü taraflara veya kötü niyetli kişilere aktarılmasını sağlayan yazılım türleridir. Tanımdan da anlaşıldığı gibi bu tür casus yazılımların bilgisayara yüklenmesiyle kişinin bilgisayarı üzerindeki yazdığı her türlü yazı, gezindiği İnternet siteleri, gönderdiği ve aldığı e-postalar, yine gönderdiği ve aldığı anlık iletiler, İnternet üzerinde kullandığı şifreler, fare tıklamaları, bilgisayar üzerindeki görüntüler elde edilip, başka bir yere aktarılmaktadır. Bilgisayarlara yüklenen bu tür yazılımlar örneğin bilgisayara giriş şifresinin elde edilmesinin ardından kendisini yok etmek üzere de programlanmış olabilmektedir. Bu tür casus yazılımlar, bankacılık işlemlerinde ya da şifreli girişlerin yapıldığı sitelerde kullanılan sanal klavyenin sağladığı güvenliği de aşarak şifreyi ele geçirebilmektedir.

Casus programlar aracılığıyla ekrandaki görüntülerin kaydı yapılabildiği gibi klavye tuşlarının hareketi de aktarılabilir. Bilgisayarda kamera bulunması durumunda kamera görüntülerinin aktarımı da yapılabilmektedir. Bunların her biri için ayrı programlar bulunabileceği gibi tüm bu işlevleri yerine getiren yazılımlar da piyasada satılmaktadır. Bazı casus yazılımlar bu tür işlemler için bilgisayardaki bluetooth özelliği ile bağlantılı olarak aktarımı gerçekleştirmektedir. Kablosuz İnternet erişiminde güvenliğin zayıf olması durumunda da rahatlıkla herhangi bir bilgisayar üzerindeki verilerin edinimi mümkündür. Herhangi bir bilgisayar monitöründeki görüntüler, herhangi bir izleme aparatı ya da bağlantı olmaksızın belli bir mesafe içerisinde lazer yöntemiyle kopyalanabilmektedir.

Casus klavyeler, bilgisayar kasasına, klavyelere, klavye ile bilgisayar kasası arasındaki kabloya yerleştirilebilen aparatlar ile de casus yazılımların yapabildiği her türlü bilgi aktarımı yapılabilmektedir.

Bu tür yazılım ve aparatlar şirketler tarafından ana bilgisayara yerleştirilerek yapılabildiği gibi tek tek kişilerin bilgisayarlara yerleştirilerek de kullanılmaktadır. Böylece çalışanların, hangi siteleri ziyaret ettiği, hangi sitede ne kadar süre kaldığı, kiminle ne yazdığı ve bilgisayarında yaptığı tüm veri girişlerini kontrol etmektedirler. ABD gibi ülkelerde şirketler tarafından yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.

Elektronik ortamdaki iletişim yasal olarak yine TİB aracılığıyla takip edilmekte, kaydedilmektedir. Telefon dinleme durumunda olduğu gibi hakim kararı gerektirmektedir. Yasal olarak TİB'in dışında elektronik ortamdaki verilere delil anlamında ulaşım da söz konusu olabilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı bünyesinde bilgisayarlar ve CD'lere el konulması da, TİB'in devrede olmadığı geçmişe dönük olarak elektronik ortamdaki iletişimin izlenmesini kapsayan bir uygulamadır.

NASIL VE NELER YAPILMALI?

- 1- Teknolojik gelişmelerin yararlar yanında yarattığı sıkıntıların çözümünde öncelikle özgürlükleri kısıtlayıcı değil, genişletici bir bakış açısıyla hareket edilmesi gerekir.
- 2- Anayasal güvenceye sahip iletişim özgürlüğünün korunması temel prensip olmalıdır.
- 3- İletişim özgürlüğüne zarar veren yasadışı dinleme ve izleme olaylarına karşı denetim yükümlülüğü öncelikle kamuya aittir. Buna yönelik denetim mekanizması ve altyapı sağlanmalıdır.
- 4- İletişim hizmetini sağlayan şirket ve kurumlara da iletişim özgürlüğünün korunmasına yönelik olarak sorumluluklar yüklenmeli ve gerekli denetim mekanizması kurulmalıdır.
- 5- Teknoloji kullanımı konusunda kamunun bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Türkiye'de teknoloji okuryazarlığı yükseltilmelidir.
- 6- Dinleme ve izleme cihazlarının satışı, yurda girişi denetim altına alınmalı, kontrollü yapılmalıdır. Kaçak girişler önlenmeye çalışılmalıdır.
- 7- Casus yazılımlara karşı yasaklayıcı bir zihniyetin İnternet dünyasında geçerliliği yoktur. Bu nedenle bu tür yazılım kullanımlarına karşı öncelikle toplumda teknoloji etiğinin yerleştirilmesi önemlidir.
- 8- Casus yazılım gönderimini engelleyebilecek yazılımlar da cep telefonu satan şirketler, cep telefonu hizmeti veren şirketler ve kamunun ortak sorumluluğuyla yaygınlaştırılabilir.
- 9- Cep telefonlarına yüklenebilecek yazılımların kimliklendirilmesi ve insanların onay listesinde olmayan yazılımların o kullanıcıya gönderimini engelleyecek bir sistem kurulabilir.
- 10- Casus yazılımın var olup olmadığına ilişkin telefon kontrol hizmeti ve casus yazılımlara karşı anticasus program kurulum hizmeti verilmelidir. Yurttaşlara bu tür hizmetleri verecek kamusal birimler oluşturulmalıdır.
- 11- Anticasus yazılımların geliştirilmesi, casus programların indirilmesini engelleyici güvenlik duvarları yerleştirilmesi konusunda TÜBİTAK kamu adına sorumluluk üstlenebilir.
- 12- Bedava cep telefonları ve bilgisayar alınmamalıdır.
- 13- İzleme ve dinlemeye karşı pasif odalar, frekans önleyici cihazlar kullanılabilir.
- 14- Anlık ileti gönderiminde ve İnternet üzerinde sesli görüşmelerde şifreleyerek konuşma ve mesaj iletimi gerçekleştiren sistemler tercih edilmelidir.
- 15- Cep telefonlarında da şifreleme yazılımları kullanılarak, dinlemeye karşı kişiler kendileri önlem alabilirler.
- 16- Ortam dinlemesi yapan cihazlar olduğundan şüpheleniyorsanız vericileri bulmak için geliştirilmiş aygıtlar edinebilirsiniz.
- 17- Bilgisayar kullanımında kişisel güvenliğiniz için almanız gereken temel önlemleri mutlaka sağlayın. Antivirüs yazılımları, güvenlik duvarları, şifreleme, yedekleme, geriye dönük izleme yapmayı engelleyecek şekilde güvenli silme yazılımları kullanın ve bu yazılımların güncellemelerini takip edin.